

Kvarnstugan för 100 år sen

Lars Gezelius

Fältstationens högkvarter kallas ju för Kvarnstugan och tillhör Renstad Gård på Tåkerns sydvästra strand. Men den har väl inte alltid varit fältstation kan man tänka. Troligen har smeknamnet något med kvarn att göra och det stämmer precis.

Fältstationens högkvarter kallas Kvarnstugan. Den ligger väl inbäddad i skuggan av jättelika almar och syrenbuskage i söderläge invid Tåkerns södra strand. En kvarnsten sticker halvägs upp och pryder entren vid syrenhäcken, men någon kvarn syns inte till. Till vänster ligger ett mindre torp, den så kallade Ottostugan. Stugorna, liksom flera andra torp i omgivningarna tillhör Renstad gård. En dag i somras kom Arne Andersson in i köket och pratade lite om väder, vind, fågel och

fiske. Arne är lantbrukare på Lilla Svanegården, öster om Renstad, och har betesdjuren nedanför stugan. Efter ett tag sa han att här är min pappa född (1898). Någon dag senare kom han med ett fotoalbum.....Jag har även fått låna bilder av Måns Renstad.

Man kunde inte låta bli att fascineras när man bläddrade bland fotografierna. En värld något skild från dagens fågelskåderi och därmed tillhörande aktivitet i stugan kunde konstateras.

Kvarnstugans trädgård en sommardag 1916 när de anställda på Renstad Gård hade ledigt får man förmoda. Till höger sitter Arnes farfar Johannes som var befallare (basade över rättarna) på Renstad Gård och som bodde i Kvarnstugan. Bredvid honom sitter Arnes far Axel. I mitten sitter Arnes farbror David och faster Ida. Till vänster Arnes farbror Henrik med hustrun Agda. Johannes kaksugna hund heter Lilla Miss.

Kvarnstugan med tillhörande bod och kvarnlada som det såg ut för ca 100 år sedan. Kvarnstugan till vänster som troligen är byggd omkring 1850.

*Ramstad vattenfall, strax norr om ladan.
Fallhöjd över två meter! Inne i ladan fanns en kvarn. Ladan revs omkring 1940.*

Fältbiologer och fågelskådare

1974 flyttade Tåkerns fältstation in i stugan. Tidigare var förläggningen belägen vid Glänås fågeltorn. En kort period var fältstitionen inhytt i Sjöstugan vid Svanshals och samt i Gottorp, strax söder om Kvarnstugan. När fältstationen flyttade kunde Motala fältbiologer flytta in där. Nu är den stugan i Gottorp nerbränd. Mjölby fältbiologer huserade i den östra delen av stugan och fältstitionen i den västra. I den mån duschning var aktuellt fick den göras på Renstad Gård - "det var en mycket konstig lukt om en efteråt" som Björn Olsén skrev i dagboken 7 augusti 1977 efter en tvagning uppe på Renstad. Vintern 1979 stod dock ett duschutrymme klart i stugan. 1984 fick fältstationen disponera hela stugan sedan fältbiologerna flyttat. En annan milstolpe var totalrenoveringen av köket 1990 som gjordes av Ture Persson, Lars Jacobsson och undertecknad.

Renstad Gård

Stugan var för hundra år sedan en aktiv pusselbit i en av Sveriges största gårdar, Renstad gård.

Disevidsåns sista bit var upphöjd med vallar på ömse sidor för att skapa fallhöjd till kvarnen. Tidigare fanns även en väderkvarn till höger (öster) om ladan. I det lilla huset till höger bodde rättare Arvid i Ramstad. Han bodde senare i Kvarnstugan. Det fanns rättare med rättarlag Ramstad, Gottorp, Kälkestad och Åsen.

Gården har en lång historia och finns omnämnd redan i början av 1600-talet. Gårdens storhetstid inföll i slutet av 1800-talet då baron Axel Hermelin regerade. Gården utgjorde då ett eget litet samhälle med skola, affär, missionshus och mejeri. Antalet anställda uppgick till 125 man! Vid Kvarnstugan fanns en kvarn i en stor ladugård strax intill (se foton ovan). Det fanns även en väderkvarn ytterligare ett stycke österut.

Namnet Renstad kommer av ägaren före Hermelin som var hovintendent Rehnberg på 1600-talet. År 1848 slutar släkten Rehnbergs historia på Rehnstad. Då köptes godset av Häradshövding A. Ribbing och friherre Axel Hermelin. Hermelin blev snart ensam ägare. Han dog 1915 och hans arvingar sålde 1918 till disponent Albert Gustafson. Han dog 1934 och hans sterbhus ägde Renstad till 1957, då sonen Vilhelm Renstad förvärvade gården. 1975 - 80 tog Måns Renstad över gården

Baron Hermelin som var en drifig man utökade genom dikning och torrläggning efter Tåkerns sänkning, ca 400 tunnland ny åkermark. Han lät

gräva kilometerlånga kanaler för att leda vatten till kvarnar och sågar och till dammar i Renstads park. Hermelins mål var att torrlägga Tåkern och göra en gård av alltsammans.

Under storhetstiden och en bra bit in på 1900-talet, var gården ett samhälle i sig självt. Det fanns skola, affär, missionshus och mejeri. Mejeriet låg

Mjölmarotto (i mitten) bodde i torpet strax väster om Kvarnstugan och arbetade i kvarnen. Mjölmarotto var enögd och hade en trippande gång med små små steg, sägs det.

Arvid (till vänster) som var rättare i Ramstad och hans arbetslag får motta instruktioner av Albert Gustafsson (Måns Renstads farfar) om vad som ska göras i samband med veteskörden.

intill Renstad Gård, skolhuset finns ännu kvar i kurvan vid Åsen och missionshuset och den gamla affären ligger i nästa kurva. Dessa hus är nu bostadshus.

År 1900 fanns 120 anställda statkarlar, 90 par oxar, 100 mjölkkor, 600 grisar och 400 får. Johannes Andersson, Arne Anderssons (i Lilla Svanegården) farfar, var befällare på Renstad gård. Hans son Axel föddes i Kvarnstugan. Johannes köpte sedan Lilla Svanegården när Renstad såldes 1918.

År 1952 fanns 35 anställda, 3 hästar, 65 mjölkkor 150 köttjur. Det fanns 10 traktorer och 6 bogserade skördetröskor. År 1959 fanns 26 anställda, 90 mjölkkor och 100 köttjur. 10 traktorer och två självgående skördetröskor. Innan Kälestad såldes på 1970-talet var det Östergötlands största sammanhängande enhet. Sedan 1998 finns en anställd på gården, fyra traktorer och en självgående skördetröska. Djurhållning saknas. När man kommer i allen till Renstad Gård, ser man framför sig den gula mangårdsbyggnaden, två

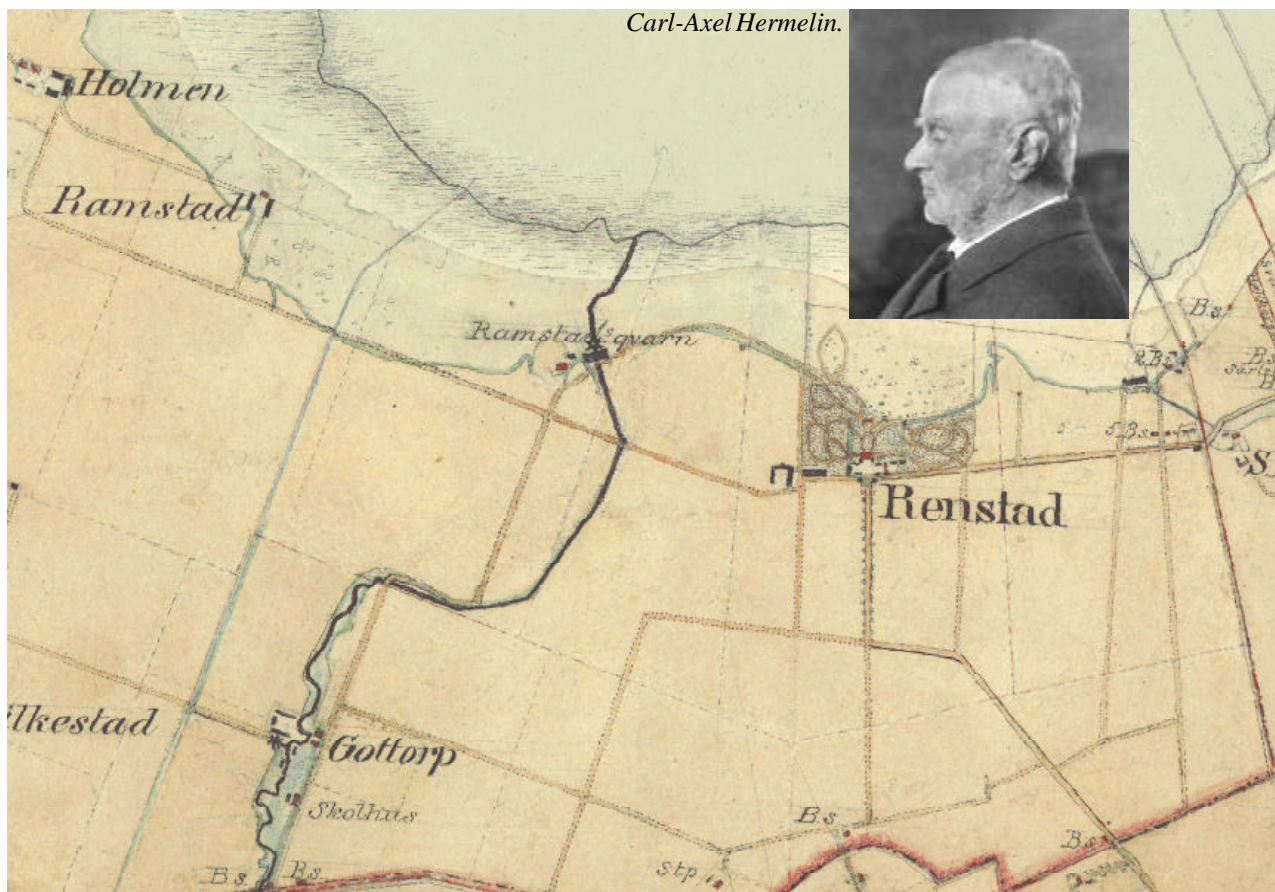
gula flyglar, två röda magasin, ett stall och en f.d. statarlänga. Dessa senare hus bildar sex flyglar till mangårdsbyggnaden. Mangårdsbyggnaden brann 1947. Arkitekten och professorn Erik Lundberg, som renoverade kyrkor i bygden, ritade det nya huset i stil efter flyglarna. Huset blev färdigt 1949. Till gården finns 20 bostadshus - 8 permanentus och 12 fritidshus. Ett av dessa är alltså Kvarnstugan. För gårdens drift finns 3 logar, verkstadslokal och maskinhallar.

Den ovan nämnda statarlängan beboddes fram till 1945. I detta hus bodde 8 familjer plus 4 änkor. På övre våningens båda gavlar finns änkerummen - ett sätt att på den tiden ta hand om statarnas änkor. De fick bo gratis och hade visst underhåll i form av mjölk, mjöl och potatis. Vidare fanns en form av social service så till vida att de gamla efter sin pension fick bo kvar så länge de så önskade, med bibehållen hyra.

Renstads ägor omfattar idag 368,7 ha åker och 32 ha skog, samt 300 ha impediment i form av vass i fågelsjön Tåkern

Carl-Axel Hermelin.

Utdrag ur häradskartan över Dals och Lysings härad, kartlagd 1876-77. Notera Disevidsåns lopp, Kvarnladan (Ramstads qvarn) och Kvarnstugan. Skolhus söder om Gottorp!

Jakt med öppna mader i bakgrunden. Mannen i mitten med studentmössan är okänd (gäst?). Arne Anderssons farbröder flankerar, Martin till vänster och David till höger

